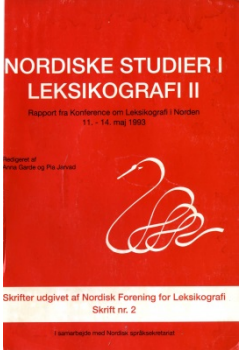

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	EGs ord och uttryck. Om TN Cs arbete med en korpus baserad, deskriptiv ordlista	
Forfatter:	Anna-Lena Bucher	
Kilde:	Nordiske Studier i Leksikografi 2, 1993, s. 38-46 Rapport fra Konference om leksikografi i Norden, 11.-14. maj 1993	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

EGs ord och uttryck.

Om TNCs arbete med en korpusbaserad, deskriptiv ordlista

Anna-Lena Bucher

Bakgrund

När det i juni 1990 stod klart att delar av EGs regelverk (ca 10 000 sidor) skulle översättas till svenska i samband med EES-avtalet, inrättades en särskild myndighet för ändamålet, "Delegationen för översättning av EGs regelverk" (översättningsdelegationen). Själva översättandet fördelades på 35 olika översättare som var och en knöts till en arbetsgrupp bestående av 3 - 4 experter.

Hur terminologin skulle hanteras var tidigt en av de frågor som stod i centrum när delegationen skulle organisera arbetet. Direktiven, råden och rekommendationerna rörde så vitt skilda områden som etableringsrätt, offentlig upphandling, konsumentskydd, statistik, produktansvar, teletjänster, arbetsrätt och miljö. Det var uppenbart att dokumenten skulle innehålla en stor mängd facktermer som översättningsdelegationen inte så lätt skulle kunna samordna användningen av eftersom arbetet var fördelat på så många händer.

Det ledde till att TNC kopplades in i diskussionerna och fick i uppdrag av översättningsdelegationen att bygga en engelsk-svensk EG-termbank samt att ge råd och upplysningar åt översättarna om enstaka termer.

Termbanksbygget

Översättningsarbetet brådskade och det var ont om ordlistor som var passande för ändamålet. Varje ord eller uttryck som en översättare i onödan behöver tänka länge över, rådfråga utomstående om, slå upp i ordböcker, skapa en ny term för etc, kostar tid och pengar. Därför beslöt TNC att som första material i termbanken lägga in terminologi ur de två officiella EG-dokument som redan fanns i svensk översättning: *Romfördraget*, dvs *fördraget om upprättandet av den europeiska ekonomiska gemenskapen* och *Vitboken*, dvs *EG-kommissionens vitbok om förverkligandet av den inre marknaden*.

Vitbokens engelska och svenska versioner excerperades helt manuellt på TNC och excerpterna registrerades i TNCs termpostformat, se figur 1.

- enTE procurement policy (engelsk term)
- svTE upphandlingsprincip (svensk term)
- enKX where possible procurement policies have a major impact (engelsk kontext)

- svKX där eventuella upphandlingsprinciper får stor effekt (svensk kontext)
- UR White Paper 1985/EG-kommissionens vitbok, par 87(källa)

Figur 1

Excerperingen

För att excerperingen skulle bli så enhetlig som möjligt bestämdes vissa urvalskriterier. I första hand skulle man excerpera EG-specifika begrepp som snabbt borde få en enda accepterad, välvald term, t ex *infringing State* (stat som överträder EG-rätten). Den som excerperade skulle i andra hand välja sådant som såg "termigt" ut, dvs ord och uttryck som verkade stå för fackspecifika begrepp och som troligen kunde vara svåra att finna motsvarigheter till i andra lexikon. Så excerperades ur Vitboken t ex *awarding entity* (upphandlingsmyndighet) och *re-partitioning* (förnyad uppdelning).

Genom att fånga upp redan översatta termer inuti löpande text och göra dem sökbara var för sig, erbjöd TNC översättarna ett verktyg som kunde begränsa antalet onödiga varianter, ja, rensa i en vilt växande flora av "synonyma" termer. Ändå uttalade vi klart, efter samråd med översättningsdelegationens ledning, att de svenska termmotsvarigheternas status var sådan att de inte var bindande för det fortsatta översättningsarbetet. Eftersom de ingick i givna kontexter kunde de svenska termerna inte betraktas som generella motsvarigheter till de engelska; de var heller inte i sitt sammanhang alltid de bäst tänkbara. Det sätt som termerna ställdes samman och presenterades på skulle snarare ses som ett stöd och beslutsunderlag i översättningsarbetet än som ett facit.

Det andra EG-dokumentet som fanns i svensk översättning var Romfördraget. EG-språkens version av Romfördraget hade redan excerperats vid EG-kommissionens översättningsavdelning i Luxemburg. Dessa excerpter kunde TNC få tillgång till i maskinläsbar form. Ur det materialet valde vi att arbeta med excerpter på endast engelska och franska. De svenska motsvarigheterna fick vi själva hämta ur den översättning som fanns.

I arbetet med Romfördraget upptäckte vi att det inte var enbart rena termer som excerperats i Luxemburg utan också fraser och kollokationer, såsom *a case pending before a court or tribunal of a Member State* eller *the powers conferred by this Treaty*. De passade inte in i TNCs traditionella termformat utan lades tills vidare åt sidan.

I december 1990 gjordes ett första utdrag ur termbanken i form av ett kompendium som kallades Basordlista och som distribuerades till alla de 35 översättarna och arbetsgrupperna.

Hur göra med fraserna?

Men fraserna som blev över ur Romfördragets materialet - vad skulle vi göra med dem? Vi konstaterade att de ur översättningssynpunkt säkerligen var minst lika knepiga som

termerna, och därför var det viktigt att de kom med i termbanken.

För att göra det möjligt att söka efter enstaka ord i fraserna gjorde vi ett konkordansregister, se figur 2.

nger capacity and	market access - air transport
es on the capital	market and long-term commercial credits
internal nuclear	market and the validity of such conditions unde
treat the common	market as a single environment for their econom
ent of the common	market for agricultural products must be accomp
ent of the common	market for broadcasting, especially by satellit
creating a common	market for services, all those who provide and
an expanded home	market for the people and the industries of the
ional producers a	market for their products
o take account of	market forces,
the cross-border	market in the traditional services,
future internal	market initiatives
The information	market is also undergoing far reaching changes
ion of the common	market is not affected through distortions of t
be able freely to	market its units throughout the Community
ishing the common	market must be implemented
he placing on the	market of medical specialities
on the domestic	market of the purchasing country

Figur 2

Frasposterna med konkordansregistret presenterades i en speciell ordlista som också distribuerades till översättarna och arbetsgrupperna.

En av översättarna, Adolf Dahl, har beskrivit översättningsarbetet och då sagt följande om de två dokumenten:

"På plussidan var det tre faktorer som underlättade arbetet. Först och främst hade vi tillgång till specialordlistor som utarbetades speciellt för regelverket. I december 1990 kom Basordlista och i mars 1991 Frasordlista, båda utarbetade av TNC. Detta stöd i översättningsarbetet var av stort värde. I synnerhet frasordlistan med färdiga konkordanser var ett ganska ovanligt hjälpmedel som flitigt kom till användning. Kontexter från Romfördraget och EG-kommissionens vitbok var tänkta som ett stöd men blev ofta ett formligt facit både när översättaren sökte en bra term eller ville kontrollera likformigheten. Även till synes enkla termer som *Member State* eller *construction product* kunde med hjälp av ordlistorna redas ut i bästa sämja när det blev diskussion i arbetsgruppena".

Excerperingen av de nyöversatta dokumenten

Allteftersom de nya preliminära översättningarna blev färdiga excerperades de vid TNC. Men vi utvidgade nu urvalskriterierna (efter påverkan från arbetet med Romfördraget): förutom rena termer excerperade vi också fraser, vilka kunde vara fackspråkliga idiom, kollokationer och tillfälliga ordkombinationer.

Vid en första anblick uppfattades t ex *defective product* och *exonerating circumstance* som engelska termer medan de svenska motsvarigheterna *produkt med säkerhetsbrist* och *omständighet som befriar från ansvar* verkade betydligt mindre "termiga".

Put a product into circulation och *claim pending at law* noterades som engelska fraser. Motsvarigheterna på svenska var *sätta en produkt i omlopp* och *mål som redan väckts*. Gränsen mellan fras och term var inte alltid alldeles självklar och det föranledde en hel del diskussioner.

I oktober 1991 innehöll den svenska EG-termbanken 4 500 poster vilka var hämtade ur den preliminära översättningen av EG-dokumentet. Preliminär betyder här att det översatta dokumentet inte hade slutgranskats av juristlingvister i Bryssel. EG-termbanken lades tillsammans med nio andra termbanker in på en CD-ROM-skiva, "Termdok på CD-ROM", som TNC tillsammans med Walters Lexikon publicerade i mars 1992.

Planer på att ge ut innehållet i termbanken även i bokform och anpassa det så att det kunde nå en vidare krets av användare, började då göras upp. I maj 1992 tecknade TNC ett avtal med Bra Böcker om att ge ut en engelsk-svensk EG-ordlista för bl a översättare med ca 4000 poster. Ordlistan skulle baseras på innehållet i termbanken.

Riktlinjer för ordlistearbetet

När ordlistearbetet inleddes innehöll termbanken ca 8 000 poster med termer, namn och fraser hämtade ur 400 dokument, och vi måste alltså göra ett urval. Ett antal riktlinjer drogs upp innan arbetet startade.

Ordlistan skulle innehållsmässigt omfatta områdena: ekonomi, juridik, handel, EG-administration, teknik och övrigt (t ex sådant som är så EG-specifikt eller nytt att det kunde vara mycket svårt att översätta). Dessutom skulle ordlistan som typ vara passiv (från engelska till svenska), deskriptiv och korpusbaserad.

Ordlistan är både deskriptiv och normativ

Från början var alltså tanken att ordlistan skulle bli deskriptiv. Men i dag ser vi resultatet: ordlistan är både deskriptiv och normativ.

"Sant" deskriptiv är den genom att kontextuella översättningar redovisas, ibland flera för en och samma engelska term.

"Begränsat" deskriptiv är ordlistan genom att den är baserad på officiella, språkligt EG-anpassade, slutgranskade dokument, att översättningarna är granskade av experter och att en del felaktiga eller missvisande termer för ett visst begrepp har uteslutits för att de inte i onödan skall spridas vidare.

Nedan finns exempel på oprecisa eller nyskapade termer som vi fann och som vi valde att stryka:

<i>Engelsk term</i>	<i>Svensk översättning</i>	<i>Bör hellre vara</i>
domestic hot water	hushållsvarmvatten	tappvarmvatten
employer contribution	arbetsgivarens avgift	arbetsgivaravgift
post mortem unit	bårhus	obduktionsavdelning
vocational test	anlagsundersökning	anlagstest
occupational disease	arbetssjukdom	yrkessjukdom

Men ordlistan är också normativ genom att den innehåller rekommenderade översättningar av namn bl a på råd, organisationer och kommittéer samt rekommenderat skrivsätt för val av versal eller gemen begynnelsebokstav. Vissa av namnposterna är försedda med förklaringar som är baserade på en eller flera auktoritativa källor, se figur 3.

**Committee of Permanent Representatives;
COREPER; Permanent Representatives
Committee**

Ständiga representanternas kommitté
(medlemsstaternas ambassadörers kommitté som bereder ärendena inför rådets beslut; COREPER = Comité de représentants permanents)

European Coal and
Steel Community;
ECSC; CECA

Europeiska kol- och
stålgemenskapen; EKSG
(CECA = Communauté
européenne du charbon et
de l'acier)

rekommenderat skrivsätt
på svenska

rekommenderad svensk
förkortning

uttydning av
fransk förkortning

figur 3

Även om vi säger att ordlistan är deskriptiv så är vi givetvis medvetna om att även en deskriptiv ordlista med tiden får en viss normerande verkan, såsom Adolf Dahl beskriver. Men det är ändå viktigt att påpeka att posterna visar hur en viss översättare i en viss situation har valt att översätta en viss term eller fras. Den översättning som redovisas kan vara den bästa vid flera tillfällen, men man kan i en annan kontext behöva välja en annan lösning. De redovisade översättningarna är således inte alls bindande utan skall, precis som översättningarna i termbanken, utgöra en del av ett beslutsunderlag.

Både lexikografisk och terminologisk metod

När vi arbetat fram ordlistan har vi använt oss av en kombinerad lexikografisk och terminologisk metod. Den lexikografiska metoden har visat sig i att ordlistan är baserad på

en enhetlig korpus vilket också innebär att huvudkällan är skriftlig, att den huvudsakligen utarbetats alfabetiskt och att allmänspråkliga uttryck, särskilt prepositionsuttryck, tagits med.

Exempel på sådana prepositionsuttryck är *by common accord* (efter överenskommelse, gemensamt, i samförstånd), *by way of derogation from* (trots, utan hinder av), *without prejudice to* (utan att det påverkar tillämpningen av).

Terminologiskt arbete kännetecknas av att det utgår från begreppet. Detta faktum har färgat av sig i ordlistans uppställning genom att nästan alla poster utgår från ett och endast ett fackspecifikt begrepp. Även fraserna hanteras som termer och redovisas därmed i egna poster. Flerordstermer, liksom fraser och prepositionsuttryck sorteras under första ordets första bokstav. Exempelvis sorteras *by virtue of* under *by* men det finns också en s k naken hänvisning från *virtue*. *Temporary employment relationship* sorteras under *temporary* men det finns också en hänvisning under posten *employment relationship*. *Open market economy with free competition* sorteras under *open* men en hänvisning ges från *free competition* eftersom detta betraktas som ett betydelsetungt uttryck inuti uppslagsordet.

På traditionellt terminologiskt vis har vi också haft ämnesvisa genomgångar med experter som bedömt såväl urval av begrepp som termernas korrekthet. Dessutom har ordlistan varit utsänd på remiss till språkexperter med särskild erfarenhet av hur EGs regelspråk översätts till svenska.

Några särskilda stöttestenar

"principle"

Det visade sig att vi hade excerperat en mängd kollokationer som inleddes med ordet "principle". Eftersom "principle" i sig inte är svårt att översätta beslöt vi oss för att ta bort ordet och bara behålla det efterföljande i kollokationen. Vissa kollokationer med "principle" behöll vi emellertid. Det gällde de fall då principen ifråga nästan var av namnkarakter, dvs en princip som antagits av EG. Vi hade att utgå från:

- principle of substitution *
- principle of supervision on a consolidated basis
- principle of the comparability of university studies between the Member States
- principle of mutual recognition
- principle of mutual trust
- principle of non-discrimination by nationality
- principle of non-discrimination *
- principle of proportionality *
- principle of reciprocity *
- principle of safety
- principle of subsidiarity *
- principle of coordination *
- principle of equal pay *

Anna-Lena Bucher

principle of equal treatment for men and women
principle of equal treatment*
principle of freedom of capital movements
principle of home control

Vi diskuterade frågan med Peter Ammundsen vid EG-kommissionens översättningsavdelning i Luxemburg. Han kunde så småningom hjälpa oss att skilja ut vilka uttryck som står för begrepp och vilka som är mer tillfälliga sammansättningar; vi behöll "principle" framför de kollokationer som markerats med asterisk ovan. I de övriga fallen behandlade vi i stället huvudordet i uttrycket som uppslagsord.

Sammanfattningsvis kan man säga att det var experter som fick avgöra vilka uttryck som var termer; för en lekman var det omöjligt.

"gemensamma marknaden"

Vi observerade också att tre termer användes på engelska för ett väldigt centralt EG-begrepp, nämligen det som på svenska oftast kallas "den gemensamma marknaden". Det var *the common market* (den gemensamma marknaden), *the internal market* (den inre marknaden) och *the single market* (den enhetliga marknaden).

Vi trodde att en av dessa termer var den som rekommenderades i första hand inom EG och att de andra två var mer beskrivande eller tillfälliga sammansättningar. Trots att vi arbetade med en deskriptiv ordlista ville vi gärna föra in en anmärkning om dessa tre uttrycks olika status, eftersom begreppet var så EG-centralt.

Men - genom våra kontakter med Luxemburg fick vi veta att det inte fanns någon central rekommendation om vilken term som i första hand borde användas. I stället förhöll det sig så här:

common market är ett nyckelbegrepp i Romfördraget och har också övertagits i Maastrichtfördraget.

internal market introduceras på allvar i Vitboken (1985) och enhetsakten (1986); man kan eventuellt hävda att *internal market* är ett underbegrepp till *common market* som skulle definieras som "gemensam marknad utan inre gränser".

single market är ett uttryck som ibland används synonymt till *internal market* som en stilistisk variant, ibland kan man också se *single internal market*.

Det visade sig alltså att det inte var så som vi som terminologer hade lätt för att tro: att det fanns en klar och entydig rekommendation om termval för ett centralt begrepp. Alla tre posterna finns med i ordlistan men utan det tänkta tillägget.

Redaktionell bearbetning

En bedömning av engelskan har utförts av Patricia Thomas, med brittisk engelska som modersmål. Hon har bedömt vilka fraser som tillhör allmänspråket och som kan förvän-

tas vara allmänt kända. Hon har också hjälpt oss att få uppslagsorden i grundform och grammatiskt korrekta, t ex om det skall vara *pay for work at time rates* eller *rate* (skall vara *rates*), *misuse of powers* eller *power* (skall vara *powers*).

Bo Svensén, som har kunskaper i både lexikografiskt och terminologiskt arbete, har värderat posterna och bedömt uppslagsordens form, såväl på engelska som svenska.

Vi var tvungna att göra en hel del redaktionell granskning. Ett av de främsta skälen var att Romfördraget under hösten 1992 kom i ny version. Dessutom hade direktiven slutligt granskats av juristlingvister i Bryssel och dessa s k slutversioner var färdiga under senhösten 1992. Detta gjorde att vi jämförde de slutliga versionerna med de preliminära och förde in eventuella ändringar.

Ändringar som genomgående införts i slutversionerna var t ex *sammanställd redovisning* i stället för preliminärversionens *koncernredovisning*, *på gruppbasis* i stället för *på koncernbasis*, *egenföretagare* i stället för *självständigt förvärvsverksam person*.

Termpostformatet i ordlistan

Vi hade med jämna mellanrum diskussioner om hur termpostformatet skulle se ut i ordlistan. Den slutliga formen bestämdes strax före typograferingen. Termpostformatet i ordlistan bygger givetvis på TNCs termpostformat i termbanken men har anpassats med tanke på användningen och innehållet, se figur 4. Ordlistan har också ett svenskt register.

public law	_____	engelskt uppslagsord
offentlig rätt	_____	svensk term
<i>the State, regional or local authorities and the legal persons governed by public law</i>	_____	engelsk kontext
statliga, regionala eller lokala myndigheter och de juridiska personer som lyder under offentlig rätt	_____	svensk kontext
[EGT L 185/5 1971, s 683]	_____	källa
→ <i>contract governed by public law</i>	_____	hänvisningar till andra poster
→ <i>fall under public law</i>	_____	

Figur 4

Slutord

TNC skall nu fortsätta att utöka termbanken genom att excerpiera uttryck ur de delar av EGs regelverk som är aktuella för ett eventuellt svenskt medlemskap och som just börjat översättas. Så småningom kommer vi också att komplettera termbanken med relevanta

definitioner ur TNC-ordlistor, svensk standard, andra normativa dokument såsom föreskrifter, anvisningar, allmänna råd etc. Dessutom behöver de ca 4 000 termposter i termbanken som inte ingår i ordlistan granskas och bearbetas på samma sätt som posterna i ordlistan. Det långsiktiga målet är att vi efter hand skall kunna rekommendera en av flera termer eller fraser framför de andra.

Vi har också planer på att komplettera termbanken med motsvarigheter på de nordiska språken. Ett sådant samarbete har redan inletts med TNCs systerorganisation Tekniikan Sanastokeskus (TSK) i Finland, som för närvarande fyller på termposterna med finska ekvivalenter hämtade ur de finska översättningarna av EGs regelverk.

En väl utbyggd nordisk termbank är ett viktigt verktyg i de kontakter - gemensamma eller enskilda - som Norden kommer att ha med övriga Europa i framtiden. En sådan termbank är minst lika viktig även om Sverige, Norge och Finland inte kommer att bli medlemmar i EG. Vid ett medlemskap kommer en hel del nordiska begrepp att successivt harmoniseras med de existerande EG-begreppen. Men begreppsharmonisering är ofta en långsam process och medan den pågår är det viktigt att ha kunskap om olikheterna begreppen emellan. Blir vi inte medlemmar måste vi, mer än vad vi gör i dag, tydligt dokumentera skillnaderna mellan våra begrepp och EGs.

(Föredraget framfördes på konferensen av Katja Hallberg och Lars Törnqvist, båda TNC.)